

THEMA 1: De waardendebatten

Studiehulp

Thomas von Aquino (1225-1274)

Terwijl in de wereld van de Islam in de loop van de 13^e eeuw de invloeden van de antieke filosofie en wetenschap op het Koran-Arabisch massief werden tegengehouden, gebeurde in Europa precies het tegenovergestelde. Thomas van Aquino, de grootste theoloog van de bloeitijd van de middeleeuwen, oriënteerde zich sterk op Aristoteles, Cicero en Augustinus en zorgde ervoor dat de leer van het natuurrecht een vaste positie in het westerse denken verwierf.

Het verstand, een deel van de menselijke natuur

Thomas van Aquino begint zijn filosofie – alhoewel hij op de eerste plaats theoloog is – niet zozeer vanuit het geloof, maar vanuit het menselijke verstand, met de hulp waarvan alle mensen, heidenen of christenen, een en dezelfde natuurlijke wereld kunnen kennen. (T 1/19)

De koninklijke heerschappij als analogie tot de goddelijke heerschappij

Wanneer het om de zorg voor een “goed leven” gaat, om het waarborgen van de gerechtigheid, om het veilig stellen van de vrede, dan vertrouwt Thomas van Aquino meer op een sterk koningschap en niet op volksvergaderingen zoals bij Aristoteles of Cicero. De koninklijke macht is weliswaar niet onbeperkt, want ze is aan de natuurwet, aan het verstand en tenslotte aan Gods wil gebonden. (T 1/20 en T 1/21)

Een koninklijke heerschappij stelt Thomas van Aquino zich eerder als een koningschap voor waarbij men de koning kan kiezen dan als een erfelijke monarchie. En daardoor is het voor een volk ook mogelijk zijn verdrag (pactum) met de koning op te zeggen en hem af te zetten, wanneer de koninklijke heerschappij in tirannie ontaardt. (T 1/22, T 1/23)

Geestelijke en wereldlijke heerschappij

Ten opzichte van de voor het westen zo belangrijke rivaliteit tussen de geestelijke en wereldlijke macht (kerk en staat) neemt Thomas van Aquino een evenwichtige positie in. Slechts het doel van een handeling of een gemeenschap dient over de adequate leidinggevende persoon te beslissen. Zoals een stuurman, die de scheepsbouwer en de zeelieden de juiste aanwijzingen geeft om een bepaalde haven te bereiken, zo moet ook de geestelijke koning (de paus) de leiding op zich nemen, opdat de christelijke gemeenschap veilig de eeuwige zaligheid bereikt. (T 1/24)

Maar dat betekent geen algemene voorrangpositie van de kerk ten opzichte van de staat, want in zoverre deze aardse doelen (waarden) zoals welstand, gerechtigheid en vrede nastreeft, beschouwt Thomas van Aquino het koningschap als de adequate leiding van de staat. En zoals de staat vanuit de natuur van de mensen ontstaat, zo heeft deze ook zijn rechtsgrond en autoriteit vanuit de natuur, niet vanuit de kerk. Thomas van Aquino baseert zich hier op een passage uit de brief aan de Romeinen 13, 1 en 2.

“Eenieder is de dragers van de staatsmacht gehoorzaamheid verschuldigd. Want er is geen staatsmacht, die niet van God stamt; elke staatsmacht is door God gegeven. Wie zich derhalve tegen de staatsmacht verzet, verzet zich tegen de orde van God, en wie zich daartegen afzet, zal voor het gerecht verschijnen”.

„Hoe zelfstandig de staat voor Thomas onder de kerk staat, blijkt uit het feit dat zelfs wanneer de mensen door een tiran tot het uiterste bedreigd worden, de paus niet het recht krijgt om deze af te zetten; alles behalve vanzelfsprekend voor de 13^e eeuw”. (MATZ, 1986, pag. 130)

De rangvolgorde van wetten, rechten resp. waarden

Het zou te ver voeren hier de leer van de verschillende wetten van Thomas van Aquino te bediscussiëren:

- lex aeterna   het eeuwige goddelijke verstand
- lex naturalis   de natuurwet
- lex humana   de menselijke wet (positief recht)
- lex divina   de goddelijke wet

In bepaalde gevallen spelen zulke onderscheiden echter tot in onze tijd een rol, vooral in de

- bio-ethiek   (bijv. bij het stamcellenonderzoek)
- economische ethiek   (is de markt een natuurwet?)
- politieke ethiek   (Wanneer is een oorlog gerechtvaardigd? En bij het
- afwijzen van staatskundige regels om religieuze redenen (goddelijke wet)

Samenvatting

Augustinus had de betekenis van de godsstaat als het eigenlijke doel van de mens benadukt; beslist ook de woorden van Jezus indachtig: *“Mijn rijk is niet van deze wereld”*. (Johannes 18,36) Thomas van Aquino ontkent de betekenis van dit doel weliswaar niet, maar het leidt de mensen weer een stuk terug naar de wereld, die zij met behulp van het door God gegeven verstand beslist zo vorm kunnen geven, dat het zowel in het aardse leven als in het hiernamaals zal bijdragen aan hun welbevinden. De binding aan een bepaalde gemeenschap op aarde als voorwaarde voor het verkrijgen van het eeuwige geluk is hier veel minder aanwezig dan in de Islam. De Islam kent totaal geen scheiding tussen een geestelijke en een wereldlijke omgeving. De Islamitische staat is de godsstaat op aarde en daarbuiten bestaat alleen het gebied van de oorlog, van het verdrag of van de ongelovigen.

Dit in tegenstelling met het woord van Jezus: *“Geef den keizer, wat des keizers is, en God wat van God is”*. (Mattheus, 22,21)